908
757

Filipszky István

KAMARAERDŐ TÖRTÉNETE
a kezdetektől a századfordulóig

83223

KAMARAERDŐÉRT BARÁTI TÁRSASÁG
1998

Felelős kiadó
Babos Pálma

Írta
Filipszky István

Szerkesztette
Vass Jenő Sándor

© Filipszky István
Budaörs, 1998

ISBN 963 03 6866 8

83223
VDAÖRS

DTP szerkesztő
Bartucz Anikó

Kivitelezés: magister
Készült: 300 példányban

Bevezető

Kedves Olvasó!

Budaörs város mai határain belül három, jól elkülöníthető városrész terül el. Az ófalu, középpontjában a római katolikus templommal; a hetvenes-nyolcvanas években épített új lakótelep; valamint Kamaraerdő. Ma a három városrész egy közigazgatási egységet alkot. Az idő kerekét visszaforgatva azonban tudjuk, hogy a város mai határain belül valaha négy község terült el, melyek története külön-külön íródott, más-más sajátosságokat hordozott.

Bár ebben a munkámban csupán Kamaraerdő rövid történetét taglalom, olykor óhatatlanul megjelenik a másik három régvolt falu, valamint a mai két másik városrész múltja is.

A Budaörsön élt, egymást váltó kultúrák, népek története öt és fél ezer éven ível át egészen napjainkig. Városunk területét folyamatosan választották lakóhelyül a különböző népek valamennyi korban; számos, ma már múzeumi kincsként őrzött emléket hagyva maguk után.

Az első földművelő, állattenyésztő csoportokra utaló tárgyi emlékek a Mechanikai Művek lakótelepének építésekor kerültek elő. Az újkőkori vonaldíszes kerámia népének településéről származó edények az i.e.3500 körüli időkből valók.

A késő rézkorból (i.e.2700–2000) a badeni kultúra mediterrán vonásokat mutató népességéhez köthető urnát ismerünk a Tulipán utcából.

Vajon miért említem e korai kultúrákat, hisz e lelőhelyek egyike sem a tanulmány tárgyát képező Kamaraerdő területén fekszik? Utalni szeretnék a leletek előkerülésének véletlenszerűségére, amelyet figyelembe véve nem zárható ki, hogy a fenti két lelőhelyhez oly közel fekvő Kamaraerdőben szintén éltek már e korai történelmi korokban.

A bronzkor

A bronzkorból (i.e.1900–i.e.800) származnak Kamaraerdő máig ismert első régészeti leletei. E korból a Budaörsi-medencén áthaladó vízmosások és árkok mellett emelkedő alacsony dombokon megtelepedő népcsoportok nyomait számos helyen megtalálták.

A bronzkor a rézkort váltotta fel. Egy újítás eredményeként jöttek rá az i.e. IV. évezredben élt emberek — valahol a Tigris és az Eufrátesz folyók közén —, hogy a rezet ónnal vagy antimonnal általában 1:9 arányban keverve, egy a réznél jóval keményebb anyagot kapnak, amely kiválóan alkalmas használati tárgyak, valamint jobb minőségű fegyverek készítésére is.

Időszámításunk előtt 2000. körül a Kárpát-medencében is kezdtek feltűnni a bronzból készült tárgyak. Itt helyben egyaránt megtalálható volt a réz és az antimon is, hazánk területe ezért rendkívül gazdag bronzkori leletekben.

A bronzkort jellemezhetnénk úgy is, hogy a népvándorlások, a harcok és a hódítások kora. Ekkor alakult ki a lótartás, amely alapvetően meghatározza az e korban élt népek mindennapjait. Megjelent a küllős kerekű kocsi, a közlekedés addig elképzelhetetlen módon felgyorsul. A lótartás kialakulásával egyidőben elkezdődött a sztyeppei nomád népeknek keletről nyugat felé tartó áramlása.

E korban nem véletlenül erődítmények, földvárak hálózták be a Kárpát-medence területét. Védték az embereket, az állatállományt, a mezőgazdasági művelés alá vont területeket, a létfontosságú bányákat. Szolgálták a kor arisztokráciájának védelmét a külső ellenséggel szemben, ugyanakkor segíthettek féken tartani az egyre növekvő számú szolganépet is.

Kamaraerdőben bukkantak régészek bronzkori földvár nyomaira. A Pest megye régészeti topográfiája című kötetben olvashatjuk a következőket:
„A Törökbálint–Hosszúréti árok D-i partja felett emelkedő dombot három oldalról meredek lejtő határolja, D-i oldalán pedig egy kb. 100 m hosszú, 7,5 m mély, 20–25 m széles árok választja el a dombhát folytatásától.... A zártkertek miatt a lelőhelyen csak kevés cserepet tudtunk gyűjteni: a kavicsos anyagú, sűrűn bekarcolt vonaldíszítésű oldaltöredék, a simított felületű, kihajló peremtöredék és a befésült díszítésű töredék a vatyai kultúrához (i.e.1700–i.e.1400) sorolható."

A földvárhoz tartozó település kutatása során más tárgyi emlékek is felszínre kerültek.

„A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött leletek közül a nagyrévi (i.e.1800–i.e.1700) kultúrához sorolható egy áttört talpú, bekarcolt, geometrikus mintával díszített függeszthető edényke. A vatyai kultúrához tartozik még 3 füles bögre."

Sok tárgy került e lelőhelyről, bizonyítva a megerősített telepnek és környékének az egész bronzkoron keresztül való lakottságát.

Bronzkori leletek kerültek elő a Törökbálint–Hosszúréti-árok északi oldalán emelkedő dombháton is. 1967-ben egy gömbhasú, tölcséres nyakú edényben bronz karperecekből és korongdíszekből álló kincslelet látott napvilágot.

A Hungarofruct hűtőházának építésekor az urnasíros kultúra temetőjének sírjai kerültek elő. A kőkerítéssel övezett sírokban a kultúra legvégének korára (i.e.1300–i.e.800) utaló kerámiát találtak.

Az eraviszkuszok

A kelta eredetű eraviszkusz törzs kb. i.e.100 körül szállta meg a Dunakönyököt, többek között a mai Budaörs területét is. Központjuk a Gellérthegyen feltárt Oppidum volt, de tőlük származó tárgyi emlékeket találtak Kamaraerdő területén is, amely kétséget kizáróan bizonyítja ittlétüket.

Kamaraerdő-dűlőben egy kelta eraviszkusz lakógödör került feltárásra, a kamaraerdői törzsgyümölcsös területén pedig kora római — „nomadizált kelta" — cserepek kerültek elő. Az eraviszkuszok a római hódítás után is helyben éltek, mintegy békésen beleolvadtak a római birodalomba. Nevükhöz fűződik a szőlőtermesztés meghonosítása a Kárpát-medencében, s így a mai Budaörs területén is.

A rómaiak Kamaraerdőben

A római korban is folyamatosan lakott volt a Budaörsi-medence, így Kamaraerdő területe is. Megemlítendő, hogy időben azonos római emlékeket szinte az egész mai Budaörs területén felszínre hoztak a régészek, a római település tehát nem korlátozódott csupán a mai Kamaraerdőre.

A római hódítás az időszámításunk utáni első években érte el hazánk területét. Időszámításunk után 88–93. között a rómaiak háborúban álltak a kvádokkal, a markomannokkal és a szarmatákkal. A légiókat a Dunához vezényelték. Ekkoriban kezdett kiépülni a pannóniai limes. Feltételezhetően ekkoriban települtek az első rómaiak ebbe a térségbe, ekkor kezdődhetett el az azóta feltárt villatelepülés kialakulása.

A villa szó különálló, gazdasági udvarral körülvett lakóházat jelölt. Az emlékek főként a mai Kamaraerdőből származnak, de bizonyára a mai ófalu alatt is lelnénk romokat, ha a sűrű beépítettség ezt nem akadályozná.

Csupán jelezzük, hogy a római katolikus templom mellett, a Rózsa utca 7. szám alatt is tártak fel római sírt, valamint számtalan lelet került elő a budaörsi Szőlőhegyről.

Régészek véleménye szerint a római település több mint százezer négyzetméteren terült el. Elsőként valószínűleg leszerelt katonákat telepítettek e hadászatilag is fontos helyre. Házaik a kor építészeti színvonalának megfelelően igen kényelmesek, lakályosak voltak. Feltárásukkor megállapították, hogy némelyiküket hypocaustumos rendszerrel fűtötték, azaz meleg levegő áramlott a falakban, valamint a padlózatban elhelyezett csövekben.

Jelentős mezőgazdasági kultúrával rendelkeztek az itt élők. Szőlőtermesztésük fejlett volt, de termesztettek gabonanövényeket is. Számos kultúrnövény a római korban jelent meg először Magyarországon. Az állattenyésztésben a szarvasmarha- és a sertéstartás volt a jellemző, de a baromfitartás is ekkor vált jelentőssé. Tartottak juhot, kecskét és ekkor jelent meg először a házimacska, valamint a szamár is hazánkban. Fejlett volt a lótenyésztésük is.

A település egyenletes fejlődését biztosította a mai 88-as busz útvonalának egy része alatt feltárt római kori út. Minden valószínűség szerint az Aquincum–Gorsium–Sopianae útvonal szelte át a falut. Emiatt, valamint a település védelmére két őrtornyot is emeltek a mai Kamaraerdő területén. Az épületeket 252-ben a kvád és szarmata betöréskor felégették, elpusztították. E rombolás nyomait jelezték a feltárt romok.

1963. szeptember 9-én cserépedényt ástak ki a Hosszúréten. Belsejéből 2234 db ezüst érme került elő, amelyek főleg III. Gordinianus, Phillipus Arabs, valamint Traianus Decius császárok korából (238–251) valók voltak.

A település a pusztítás után újjáéledt, amiről a IV. századból származó régészeti leletek tanúskodnak.

A honfoglalás idején még állottak a romok. Valószínű, hogy a legtöbb római településhez hasonlóan felhasználták ezeket letelepedésükkor a korabeli Örs és Horhi falu lakói.

Egy 1766-ból származó térképen még feltüntették a római kori kőrommezőt, valamint a két őrtornyot is. Végleges pusztulásuk az újkori, a németekkel történt betelepítés utáni századra tehető, amikor az építkezéseknél felhasználták a megmaradt római köveket, valamint a mezőgazdasági termelés alá vont terület elérte ezen ősi település még megmaradt romjait is.

A népvándorlás kora

A rómaiak kivonulása után (V. század) jó 25 évre mai városunk területe is a hunok uralma alá került. A VI. század első felében gepida, majd langobárd törzsek vették birtokba a környéket. A VI–IX. századok folyamán avarok éltek a mai Budaörs területén. Emlékük az 1992 őszén feltárt avar temető alapján rekonstruálható. Jelentős volt a szőlőkultúrájuk. A IX. század elején karoling fennhatóság alá került a terület.

A honfoglalás kora

A honfoglalás után Árpád fejedelem mai városunk területét is a kende méltóságot viselő Kurszánnak adományozta. Erről Anonymus Gesta Hungarorumában így ír:
„Továbbá ugyanazon helyen Kendének, Korcán apjának földet adományozott Attila király városától — a mai Óbuda — *a százhalomig és Diódig, fiának meg egy várat népe őrizetére."* Kende népe minden valószínűséggel a Tarján törzzsel azonosítható. Örs népessége, így Kamaraerdőé is tehát közülük került ki az akkor helyben lakó alapnépességgel együtt.

Kurszán halála után (904.), de Árpád halála előtt (907. eleje) a főfejedelmi címet viselő Árpád-nemzetség tulajdonába kerültek Kurszán kende birtokai. A kende törzsét széttelepítette, majd saját hatalmának biztosítására a területre a kabarok Örs törzsének tagjait helyezte.

A kereszténység felvétele után nem sokkal, 1046. szeptember 24-ről érdekes adat rekonstruálható. Szent Gellért püspök utolsó útja mártírhalála előtt Fehérvárról kiindulva Diósdon keresztül a mai Kamaraerdőn, majd Budaörsön át vezetett Budára.

Kamaraerdő az Árpád-korban

Az Árpád-korban Kamaraerdő területén Horhi falu terült el, amely túlélve az idők viharait, egészen 1541-ig lakott településként szerepel valamennyi adat szerint.

Neve a magyar szakadék, mélyút jelentésű „horh" szóból származik, annak i-képzős változata. A régi Magyarországon több ilyen nevű helység létezett. Maga a szó a horzsol, harzsol, harcal, horhol stb. igék családjába tartozik. Első említése a névnek 1055-ből maradt fenn: *„INDE UERO AD HURHU HINC UFQUE AD ALIAM UIAM"*. 1138-ban HURH, 1255-ben HWRK, 1268-ban HORHFW, 1448-ban HOROH helynévvel találkozunk.

A mai Kamaraerdő helyén elterült Horhi faluról legkorábban 1300-ból maradt fenn oklevél. Története, mint általában a legtöbb helység esetében, jóval régibb első fennmaradt írásos említésnél.

1140–1150 között a Becse-Gergely nembeli Apa comes megalapította a kánai bencés monostort, amelynek birtokai a mai Kamaraerdő környékén az akkori Nevegy szomszédságában terültek el. Egyes feltételezések szerint Horhi falu a kolostor jobbágyfaluja volt az 1240-es évekig.

Ezek után lássuk a Horhira vonatkozó első oklevelet, melyből a tulajdonosi viszonyokra is következtethetünk.

1300. október 13.

„István comes alszolgabíró, a király által kirendelt Tamás nyitrai és Borsy-i ispán, Bolug nemzetségbeli Oth fia: Herricus magister ülnökkel és más bárókkal, illetve nemesekkel egyetértésben, a János magister Kukullev-i és Lőrinc magister Ozd-i főesperes által képviselt erdélyi Szt. Mihály-egyház káptalanának visszaítéli a Pest vármegyei Hurhy birtokot, melyet néhai Rodolphus magister budavári (de castro Budensi) polgár 22 esztendőn át, egészen élete végéig bitorolt és jelenleg fia: Miklós tart kezében, miután ez háromszori felszólításra sem tudta oklevelekkel igazolni azt az állítását, hogy apja Hurhy harmadát csere, harmadát vétel, harmadát pedig (IV.) László király és felesége: Erzsébet királyné adományából jogosan birtokolta, a pervesztes Miklóst pedig örök hallgatással sújtja."

Horhi már az Árpád-korban templomos hely lehetett, ám fennmaradt írásos adat híján ezt csupán 1334-ben említi egy összeírás, az 1332–1337 között készült pápai tizedjegyzék.

„Horky: Pál plébános fizet 4 garast." Az összeírásban feltüntették, hogy parókiája a veszprémi püspökséghez, ezen belül pedig a budai főesperességhez tartozott.

1478-ban János plébánost említik az iratok.

Horhi falu birtoklásával kapcsolatos oklevelek kerültek elő többek között 1335-ből, 1421-ből, 1466-ból, 1487-ből, 1507-ből és 1519-ből is.

A falu birtokosai között jeles, a magyar történelemből is jól ismert személyeket találunk. Példaként említeném Gyulai Istvánt, a Somiakat, Pelsőci Bebek Jánost, Várdai István kalocsai érseket, Héderváry Istvánt, Ákosházy Sárkány Ambrust, Batthyány Benedeket és Bakyth Pált.

Kamaraerdő a török korban

Horhi falu, mely a jelenlegi Kamaraerdő területén terült el, a török kor elején lakatlanná vált. Mégsem vagyunk azonban teljességgel híjával az e korra vonatkozó adatoknak, hisz a török összeírások még majd' száz évig fenntartották emlékét. A falu helyének pontos meghatározását is ezek tették lehetővé. 1546-ban és 1559-ben Budán írták össze Korcsolás Péter és a budai papok majorságát, amelynek egyik oldala a *„... város külső részével egy-egy oldal Kánya-puszta és Csun-puszta határával és egy oldala Eben nevű puszta (Törökbálint) határával szomszédos."* Az 1562. évi összeírásból derült ki, hogy ez a majorság Horhi-pusztán volt. A középkori Kána és Csőt (a mai Budapest XI. és XXII. kerülete) helyén fekvő puszták, valamint Eben egyértelművé teszik Horhi helyét, amelyről az 1580. évi defterből azt is megtudjuk, hogy Örs közelében feküdt.

Káldy-Nagy Gyula könyvében, A budai szandzsák 1546–1590. évi összeírásai a következő adatokat tartalmazzák Horhi faluról:

„Horhi puszta, a budai náhijéhez tartozik

1546-ban: *Horhi puszta, ráják nélkül. A jövedelem a tizedekből: búzatized 10 kile, keverttized 10 kile és szénatized 50 akcse.*

1559-ben: *Horhi puszta ráják nélkül. Halil bég 1554. július 16-án kelt tapu-levele szerint Sabán csausz kezén van. A jövedelem a tizedekből: búzatized 11 kile, keverttized 4 kile és szénatized 36 szekér.*

1562-ben. *Horhi puszta ráják nélkül. A jövedelem: búzatized 80 kile, kevert-tized 35 kile, kender- és lentized 30 akcse, szénatized 300 akcse.*
1580-ban: *Csak a tímárdefterben fordul elő: jövedelme 300 akcse.*
1590-ben: *Horhi puszta. Jövedelme a tizedekből és a legelőadóból: búza tized 5 kile, keverttized 5 kile és legelőadó 175 akcse.*

A földesúri jövedelmek teljes összege és azok haszonélvezői

1546-ban: *200 akcse, Veli tímár-birtokos.*
1559-ben: *516 akcse, Juszuf Bajraktár ziámet-birtokos.*
1562-ben: *1500 akcse, Berber Karagöz tímár-birtokos.*
1580-ban: *300 akcse, Hasszán tímár-birtokos.*
1590-ben: *300 akcse, Haszonélvezőjére nincs adatunk."*

Kamaraerdőről legközelebb Buda 1686. évi visszafoglalása kapcsán esik szól. Idézzük Hauser József Budaörsi krónika című művéből: *„Augusztus 14-én, napkeltekor Szolimán megint elfoglalta állását kettős arcvonalban a Kamaraerdő-háton, majd változatos mozdulatok után három hadtestet alkotott, a jobbszárny a még a védelmi gyűrűn belül levő bajorokkal; a középső a Kamaraerdő-háton, Lotharingiai Károly seregével állt szemben; a balszárny pedig mint harmadik hadtest, arcvonalára merőlegesen északnak kanyarodott, s úgy látszott, hogy nagy része a Csiki-hegyektől nyugatra fekvő ún. Feketemocsár (a mai halastó) felé indul."*
Mint tudjuk több meddő kísérlet után végre sikerült az egyesült seregeknek Budát még abban az évben felszabadítaniuk a török uralom alól.

Egy térkép 1766-ból

1766-ban véget ért a Zichy-család 107 évig tartó földesurasága Budaörsön. A Királyi Kamara sietett birtokait felméretni az új szerzeményen. A térképet Henricus Jäger készítette. A kamaraerdei részen az alábbiak láthatók: a határvonal a kamaraerdei részen éppen áthalad a Rudera castelli (kastélyrom) épületén. Mellette nem messze található a Rudera (rom) felirat a jelöléssel. Mindkettő római kori őrtorony emlékét őrzi, melyek közül az egyik a középkori Horhi udvarház alapjául is szolgált.

Közvetlenül mellette érdekes felirat hívja fel magára a szemlélő figyelmét: Fragmenti Lapideum. Ez elárulja, hogy ekkor még szemmel is jól látható kőrommező tanúskodott a római kori és a középkori magyar településekről.

Pár száz méterre tőle állt a Sacellum (szentély), amely szintén római kori emlék lehetett.

A térkép Kamaraerdő területének első ismert ábrázolása.

Kamaraerdő az újkorban

Kamaraerdő újkori történetét kutatva kiderül, hogy a XVIII. században kevésen múlott, hogy nem Kamaraerdő lett Pest és Buda vigalmi negyede.

A török hódoltság után a rácok, majd a németek felújították a mezőgazdasági kultúrát. Nagy területeket birtokoltak az akkori pesti és budai polgárok is e tájon, többek között vendégfogadók is épültek itt.

Különösen fellendült az ide látogatók száma az addig Nagyszombat városában működött egyetem Budára költöztetésével. Az ott tanuló ifjúság előszeretettel töltötte szabadidejét Kamaraerdőben.

Rövid kitérőt téve: vajon honnan ered e név?

1701. augusztus 8-án tűnt fel ebben a formában először a budai telekhivatal könyvében. A budai határban a Péterhegy mögött és a székesfehérvári országút mellett fekvő völgyet — mint a Kamara tulajdonául fenntartott rétet —, a kamarai szolgálatban álló huszárok kapták meg kaszálónak. Ebből arra következtethetünk, hogy a terület erdő borította része is kamarai tulajdon volt. 1703-ban a Kamara tulajdonába, és az összes területtel együtt Buda rendelkezése alá került.

A név eredetét konkrétan kutatva valószínű, hogy a Kánai-erdő nevét fordították a beköltöző svábok a XVIII. században Kanaer Waldra, ezt értelmesíthették névetimológiával Kammerwaldra, és ennek magyarra való visszafordítása révén keletkezhetett a Kamaraerdő elnevezés.

Visszatérve, a kor eseményeiről elmondhatjuk, hogy a XVIII. század végére Kamaraerdő kedvelt kirándulóhelyévé vált a budai polgárságnak. Amikor Alvinczy József tábornok 1784 nyarán a várostól évi 200 forintért bérbe akarta venni oly módon, hogy az erdőben a kirándulók szabadon járhassanak és csupán a vadászattól tiltassanak el, a választott polgárság ellenezte ezt.

Ezzel szemben a budavári tanács 1784. július 7-én a Helytartótanácshoz intézett felterjesztésében mellette nyilatkozott. A Helytartótanács 1784. augusztus 2-án kelt leiratában a döntést elhalasztotta; követelte azonban, hogy a város emeltessen ott alkalmas faépületet, ahol a kirándulók ételt és italt kaphassanak. A budavárosi tanács 1784. szeptember 1-jén megismételte bérbeadási javaslatát és közölte, hogy már található ott ilyen épületet. A Helytartótanács ennek ellenére díszesebb épület emelését sürgette. A tanács erre késznek mutatkozott 1786. június 7-i válaszában.

A vendégfogadó 1787-re elkészült. 1788. május 1-jétől Rath József bérelte éve 60 forintért, akinek bor- és sörmérési joga is volt. 1795-ig volt az övé a bérleti jog. A jó forgalomra mi sem jellemzőbb, mint hogy 1792-től már évi 101 forint volt a megemelt bérleti díj. 1795-től pedig már Orczy Mihály volt az új bérlő, aki ezért évi 155 forintot fizetett.

Az 1830-as évektől az erdő értékesítésével és egy villatelep kialakításával kezdtek itt foglalkozni, amit az 1830. október 23-án tartott gazdasági bizottmányi ülésen vitattak meg, miszerint Kamaraerdő területét hatholdas parcellákban értékesíteni kellene. Elsősorban pestvárosi vevőkre számítottak, hisz a vendégfogadót is főként ők látogatták. A város növelni akarta a területből eredő bevételét is, hiszen a mulató bérleti jogán kívül haszonként csupán évi 800 forintot kaptak az ottani legeltetési jog fejében, ráadásul a budaörsi gazdák rendszeresen dézsmálták az erdő állományát, a határos területet pedig elszántották.

1831. június 13-án a város a terv mellett foglalt állást. A résztvevők alacsony száma miatt azonban az ülést meg kellett ismételni, és 1831. június 17-én már a terv ellen szavazott a testület.

A tervet 1835. június 22-i beadványában gróf Széchenyi István is támogatta. Támogató javaslatát 1837. január 31-én megismételte. Az immár több oldalról megtámogatott javaslatra a választott polgárság 1838. február 23-án adta áldását. A kor követelményeinek megfelelően a budai tanács 1838. március 12-én terjesztette fel a Kamarához a javaslatot.

Az idő eközben telt-múlt, és az egykori vigalmi negyed kezdett elnéptelenedni. 1843. szeptember 22-én Thoma József jelentette, hogy a szeptember 7-én tartott árverésen egyetlen vevő sem jelentkezett az itt meghirdetett telkek megvételére. Az azt megelőző árverésen is csupán 38 holdat sikerült eladni. Így hát az árveréseket beszüntették.

Az idő túllépett Kamaraerdőn. Az érdeklődés a Svábhegy felé fordult, ott is a mai Szép Juhászné vendégfogadó környékére. 1859-ben írta Hunfalvy Pál, hogy Kamaraerdőt kevesen látogatták, s emiatt az ottani vendégfogadót, mint elhagyatottat említi. Haufler 1854-ben csupán Kappel nagykereskedő nyaralóiról tudott e tájon.

A Nagypénteki Református Társaság „Erzsébet szeretetháza" és annak gyűjteményei

Kamaraerdőben 1900-ban épült fel a Nagypénteki Református Árvaház. Az adatok szerint ekkor 68 gyermek élt itt. Az intézményben elemi iskola és ismétlő iskola is működött.

Az árvaház gyermekei durva, szürke, abaposztószerű anyagból készült egyenruhában jártak, hajukat mindig rövidre nyírták, és feltűnően jó magaviseletűek voltak.

A tanítás itt 1944-ig folyt. Ekkor a tanulókat és az itt tanító pedagógusokat az iskola fenntartója a fővárosba vitette.

Bármilyen szegényes körülmények között is működött az intézmény, az itt tanító pedagógusok mégis nagy gondot fordítottak arra, hogy az iskola a kor szokásainak megfelelően rendelkezzék bemutató eszközökkel és könyvtárral.

Az iskola gyűjteményei 1912/13-ban:

a) *Tanítói könyvtár.* 1900-ban keletkezett az intézettel egyidőben. Állománya 133 mű, 157 kötet volt. 1912-ben fenntartására 80 korona fordíttatott. 1912-ben 6 olvasó 50 kötetet kölcsönzött.

b) *Ifjúsági könyvtár.* 1900-ban keletkezett. Állománya 151 mű, 159 kötet volt. A tanulóknak hetenként egyszer, vasárnap állt rendelkezésére. A könyvtáros ekkor Vikár Kálmán tanító volt.

c) *Régiséggyűjtemény.* Állománya 7 darab volt, a kertben történt ásatásokból.

d) *Természetrajzi gyűjtemény.* Állománya 7 kitömött madár, 1 kígyó, 1 gyík, 2 emberi és 2 állati koponya, lepke-, rovar-, növény-, és mintegy 100–150 darabból álló ásványgyűjtemény volt. Továbbá csigák, kagylók.

e) *Néprajzi gyűjtemény.* Állománya 22 darab néprajzi tárgy volt.

Utószó

Íme Kedves Olvasó, ennyi Kamaraerdő rövid története. Mint minden település történetének, Kamaraerdőnek is egyik lapját fényesebb, másik lapját halványabb tintával jegyezte fel a múló idő. Tudnunk kell azonban, hogy egy hely történetének megírása soha nincs befejezve. Mindig újabb és újabb megoldásra váró kérdések foglalkoztatják a krónikást. Ezeket kutatva egyre inkább elmélyül a szakirodalomban, mely az érdeklődő számára kifogyhatatlan bőséggel ontja az adatokat.

Munkámat átmenetileg befejezve kívánom, hogy rövid tanulmányom kellemes időtöltést nyújtson valamennyiüknek, és kit-kit igénye és lehetőségei szerint serkentsen újabb kutatásokra.

Budaörs, 1998 nyarán

A szerző

A felhasznált irodalom

Budaörsi Napló című havilap, 1992.

Hauser József: *Budaörsi krónika.* Budapest, 1985, Zrínyi Kiadó.

A Budaörs-Kamaraerdő törzsgyümölcsösének középkori leletei. Magyar Nemzeti Múzeum. 1908/34. szám.

Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez 1002–1437.* Budapest, 1982, Pest Megyei Levéltár.

Káldy-Nagy Gyula: *A budai szandzsák 1546–1590. évi összeírásai.* Budapest, 1985, Pest Megyei Levéltár.

Pest megye régészeti topográfiája. A budai és szentendrei járás. Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó.

Budaörs (Wudersch) térkép. Budapest, 1996, Topográfiai Kiadó.

Erdélyi Okmánytár I. kötet 1023–1300. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó.

Filipszky István–Mester Edit: Budaörs múltja a régészeti leletek tükrében — Budaörs történetének kronológiája. Budaörs, 1998, Gr. Bercsényi Zsuzsanna Városi Könyvtár.

Filipszky István–Kiss István Géza: Budaörs–Wudersch Helytörténeti kislexikon. Budaörsi Városi Önkormányzat, 1997.

Budaörs történetének kronológiája

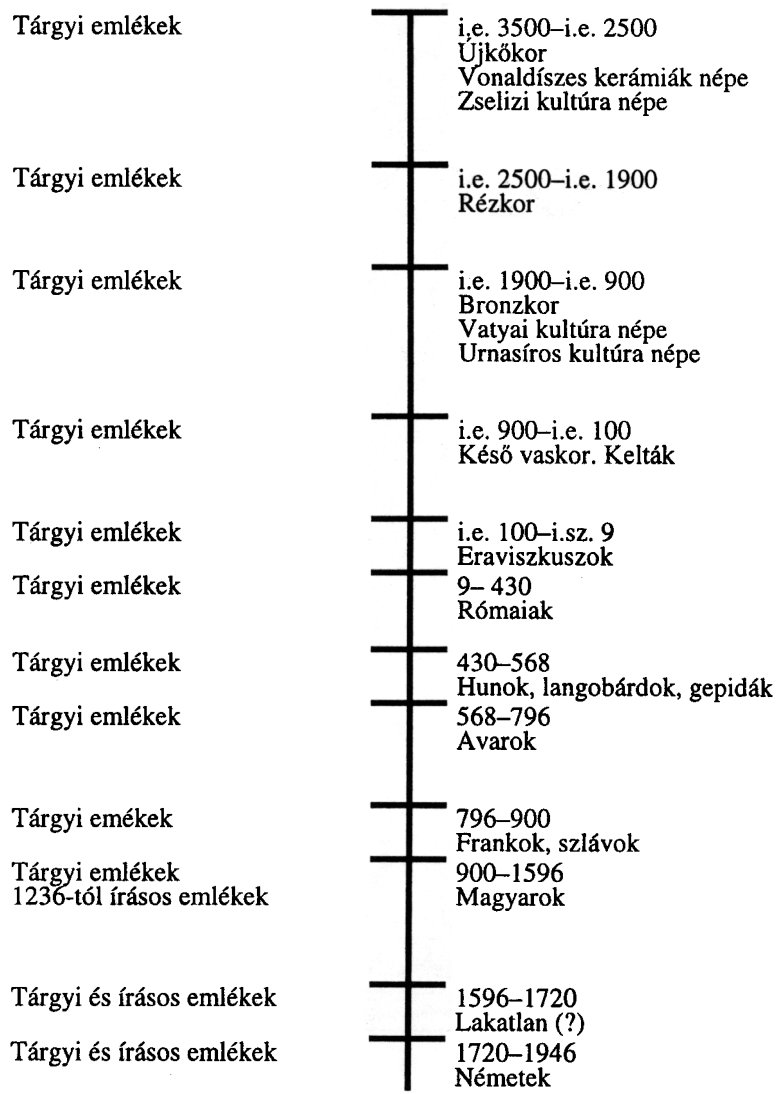

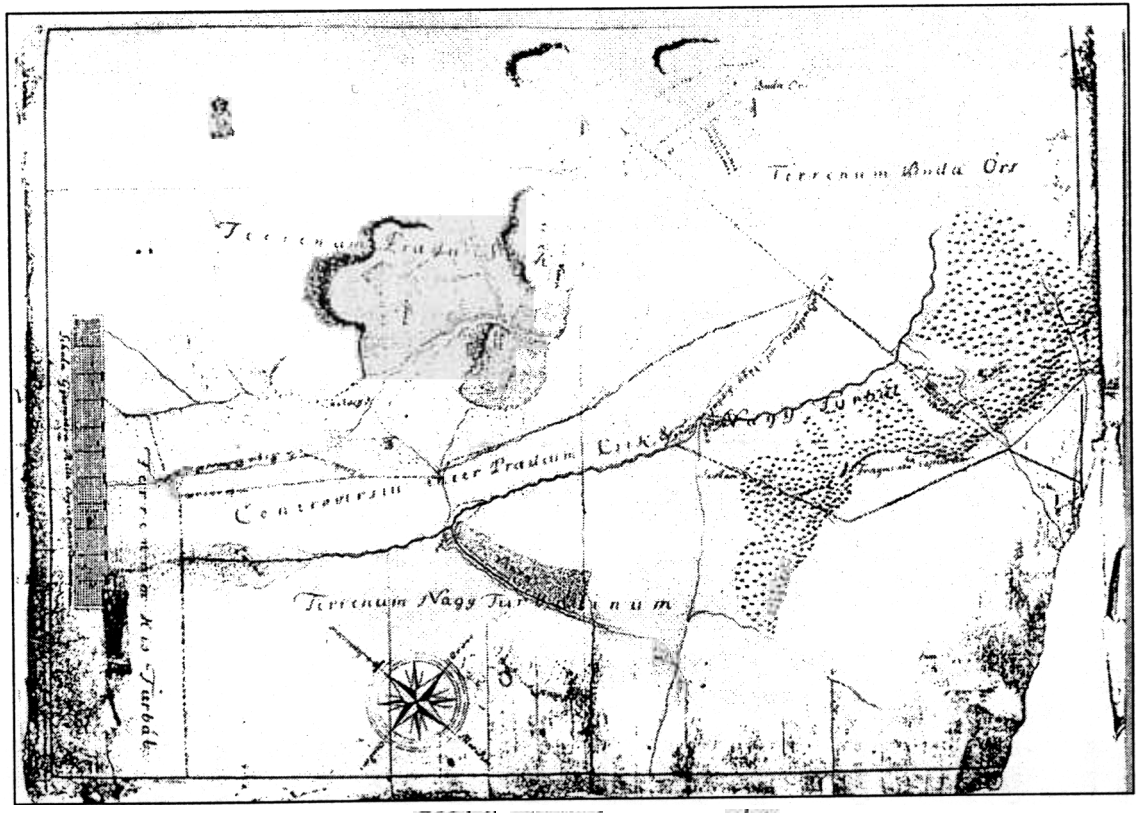

766-ból származó olata

83223

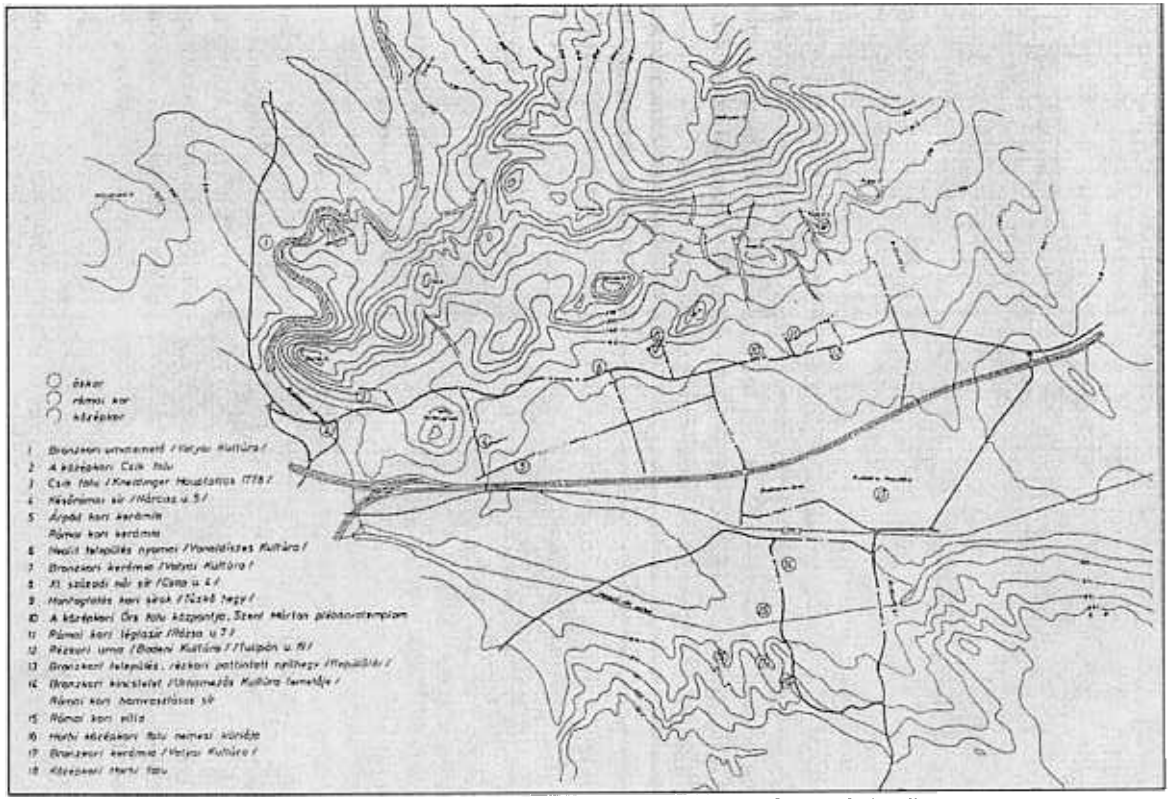

Budaörs régészeti lelőhelyei (készítette: dr. Vándor Andrásné)

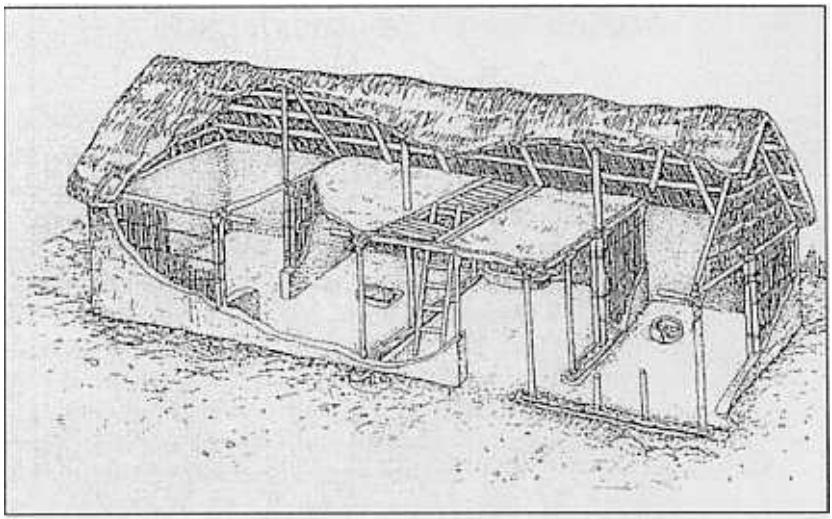

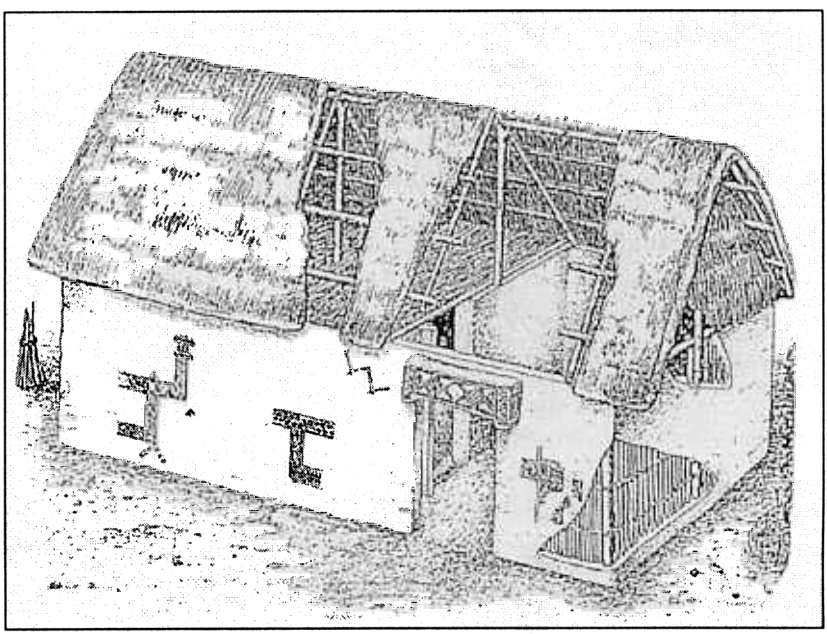

Bronzkori házak rekonstruált képei

Bronzkori női és férfi viselet

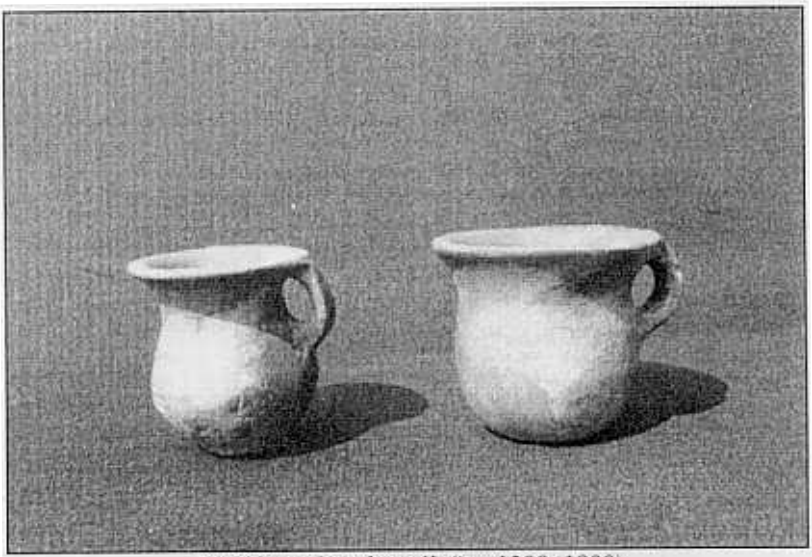

Késő bronzkori bögrék (i.e. 1300–1800)

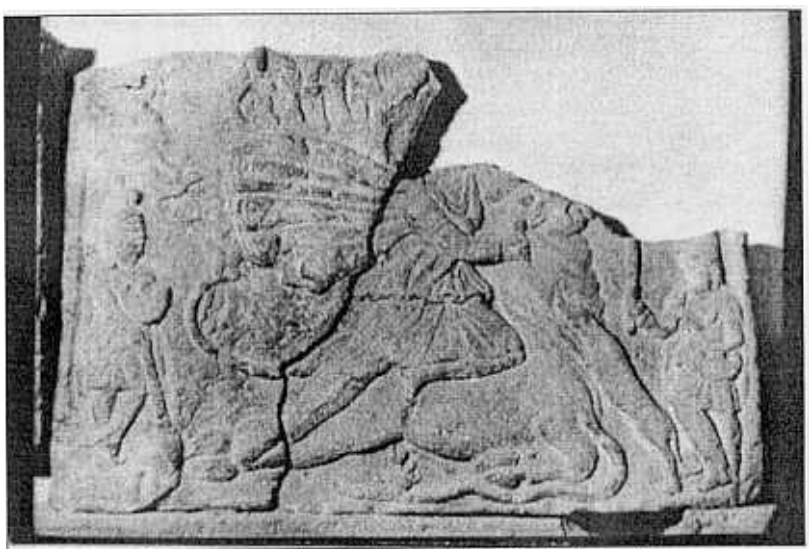

Mithras-szentély bikaölést ábrázoló domborműve a Szőlőhegyről (III. század)

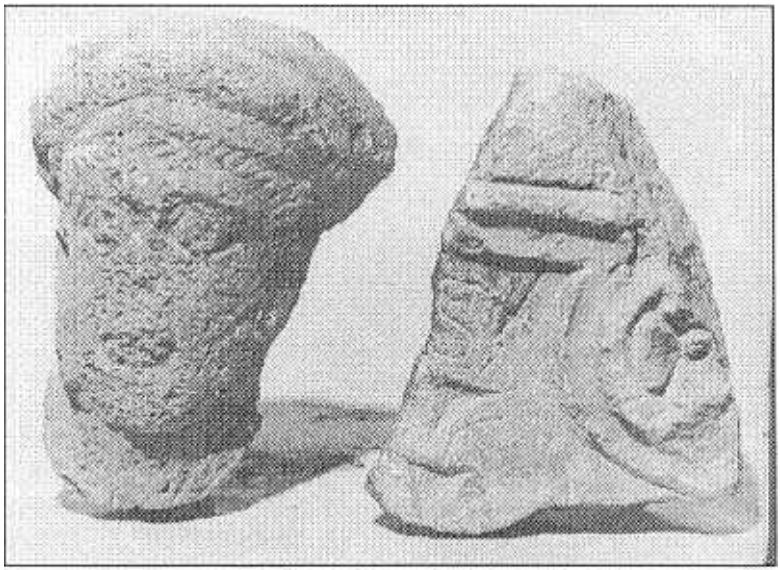

Római kori sírkövek töredékei a Szőlőhegyről (III. század)

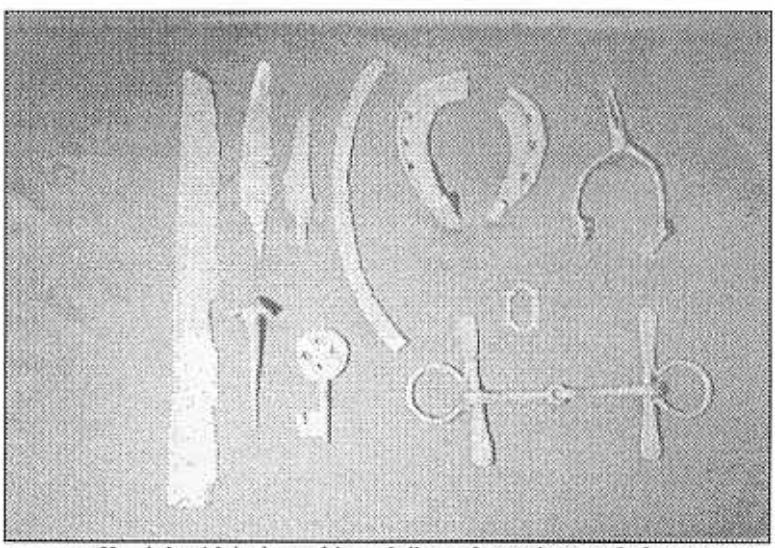

Középkori kések, sarló, patkók, sarkantyú, szög, kulcs, csat és csikózabla Horhi faluból (XIII–XV. század)

A Nagypénteki Református Társaság Erzsébet-szeretetotthona
1900-ban és napjainkban

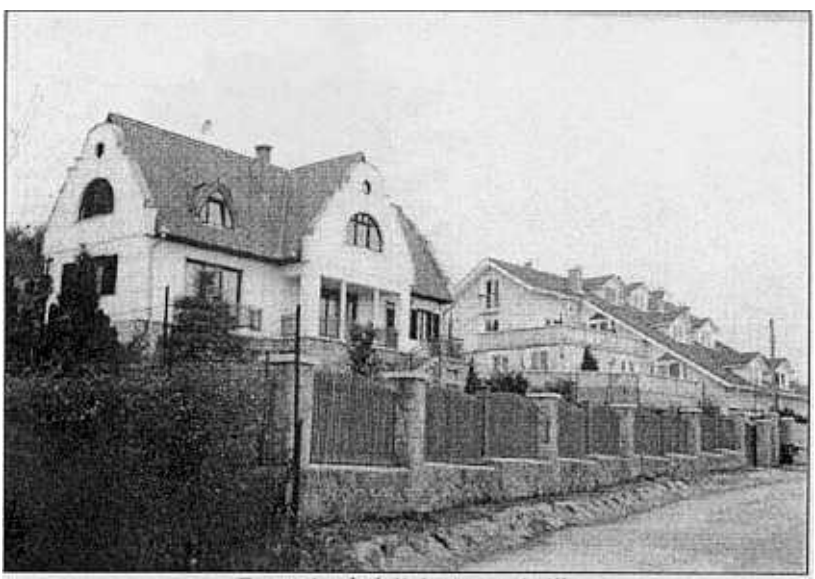

Egy század eleji és egy mai villa

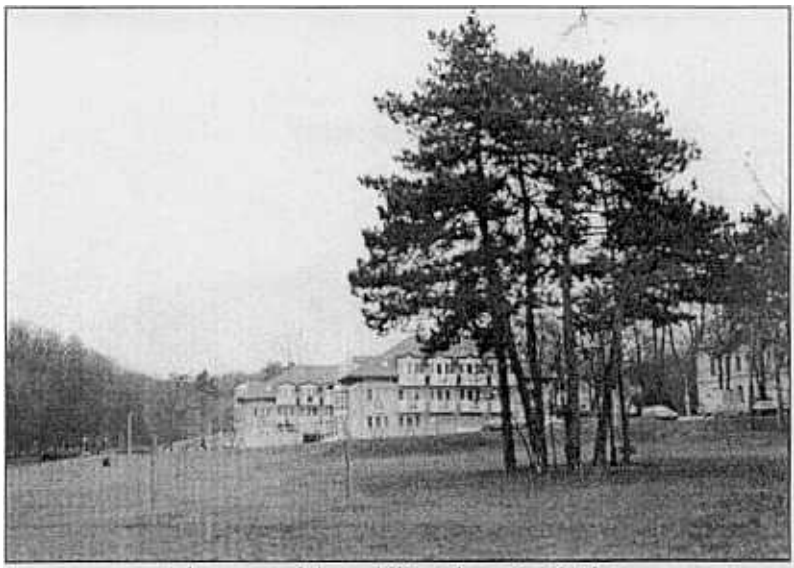

A kamaraerdei szociális otthon régi épülete,
kertjében Széchenyi István szobrával, valamint az otthon új épülete

83223
BUDAPEST